

Ontmoeting van Daniël van Bemmelen met het Eerste Goetheanum.

Frans Lutters

“Ik wilde na de oorlog een trektocht in de Zwitserse Alpen maken.

Omdat Nederland vanaf 1914 omgeven was door oorlogvoerende landen en na 1918 door demobiliserende legers versperd was, had ik al die tijd niet zulk een tocht kunnen maken. Bovendien kreeg ik de opdracht mijn twee jaar jongere zuster, Hermien, te begeleiden naar een pension in Zwitserland.

Nadat ik in Bazel mijn zuster Hermien naar haar bestemming gebracht had, was ik vrij om mijn Alpentocht te maken. Toen ik op het station een trein naar het Berner Oberland wilde nemen, zag ik op een aanplakzuil: "Eurythmie Aufführung im Goetheanum Dornach".

Ik besloot mijn reis uit te stellen, waardoor ik gelegenheid had in de middag naar Dornach te gaan. Ik vond in de buurt van het station een hotelkamer om mijn bagage te deponeren en zou de volgende dag vroeg de trein naar de Alpen nemen.

En zo had weldra de tram naar Dornach gevonden en ging in de achterste wagon zitten.” (1)

Daniël van Bemmelen vertelt dan hoe er in de tram, een echtpaar zat dat Nederlands sprak. Het waren mensen die in Dornach woonden en na een vakantie weer thuis kwamen. Het waren Anthroposofen. Zij gingen op het balkon van de tram staan om naar het Goetheanum te kijken. Maar Daan bleef juist binnen. Hij kende het Goetheanum van foto's en vond het niet mooi. Door de kunstacademie had hij andere opvattingen over kunst ontwikkeld. Aan de kunstnijverheidsschool had hij immers de richting binnenhuisarchitectuur gekozen.

Maar toen gebeurde er iets grappigs. Plotseling verliet het echtpaar de tram en Daan dacht dat hij al in Dornach was. Hij volgde hen en bleek een halte te vroeg in Arlesheim te zijn uitgestapt. Zo kwam hij te voet naar het Goetheanum en zag hij het al van verre tegen de heuvelrug, in het landschap liggen.

“Hoe anders was de levende verschijning dan de dode fotografie! Alle vooroordelen en theorieën verdwenen.

Ik bemerkte hoe de opstijgende curve van de beide koepels volkomen overeenkwam met de golflijn van het gebergte. Vanuit de rotsachtige onderbouw stegen beide in elkaar gevoegde ronde bouwwerken op, net als een stam van een dubbele reuzenboom, die gekroond was door een dak van zilvergrijze leisteenplaten, net als een bladerkroon.”

Deze eerste werkelijke indruk van het eerste Goetheanum was totaal anders dan hij zich had kunnen voorstellen. In de daarop volgende jaren werd zijn verbinding met dit voor hem zo wonderbaarlijke gebouw steeds intenser. Het wordt tot een impuls om het gebouw in al haar aspecten te begrijpen die zijn hele verdere leven voortduurt en uiteindelijk uitmondt in een aantal publicaties over het eerste Goetheanum

De beleving tijdens deze eerste ontmoeting is als die van een reiziger die na lange tijd zijn doel bereikt.

In de oudheid hadden de mensen deze ervaring wanneer zij bijvoorbeeld als Grieken naar Egypte gingen om in de legendarische tempel van Saïs opgenomen te worden. De beroemde filosofen Plato en Pythagoras gingen deze weg. Tot in de vroege middeleeuwen vormde het Museion van Alexandrië, gelegen in de Nijldelta voor vele spiritueel zoekende een soortgelijk reisdoel.

Voor Daan had de ervaring met het eerste Goetheanum een soortgelijke dimensie. Hij beleefde het direct als een plaats waar een nieuwe mysterie-impuls tot leven was gekomen.

2

“Toen ik met verschillende andere mensen de trappen van het voorportaal was opgegaan, moest ik daar voor de gesloten deur wachten, omdat de inleiding op de euritmie voorstelling reeds begonnen was. Ik keek in het driedelige vuurrode venster dat zich in de ruimte tegenover de ingang van de zaal bevond.

In het midden van het venster zag ik een machtig gelaat dat in het venster gegraveerd was. Ik was zo verdiept in de aanblik, dat ik niet merkte dat de deur van de zaal geopend werd en een stem riep: "Komt u toch snel naar binnen, de voorstelling begint!"

Toen ik de zaal binnenging was het alsof ik in heldergroen water dook. Dit kwam doordat er aan weerszijde van de ingang vensters van groen glas waren waardoor het licht naar binnen stroomde.

Het was alsof ik met mijn ogen wijd open onder water zwom. Ik was als in een droomwereld van in elkaar vloeiende beelden. Daarin verschenen bliksemsnel beelden van verheven tempels waarin in oude tijden gewijde handelingen plaatsvonden.

Een ding was mij duidelijk; “ In deze wereld hoor ik, hier ben ik thuis, hier wil ik meewerken!”

In de pauze van de voorstelling weet Daan dat hij wil blijven. Ook ziet hij dat het gebouw nog niet af is en hij spreekt iemand aan met de vraag of hij kan meehelpen. Omdat hij geen lid van de Anthroposofische vereniging is lijkt dit niet mogelijk. Maar dan vindt er een ontmoeting met Rudolf Steiner plaats.

“Ik moet wel treurig gekeken hebben, want toen Rudolf Steiner voorbij kwam wendde hij zich plotseling om en kwam naar mij toe. Ik beefde over mijn hele lichaam. Hij nam mijn hand en er ging een stroom van rust door mij heen. Hij vroeg mij heel simpel wat ik wenste. Ik herhaalde mijn vraag en vertelde daarbij dat mijn verzoek afgewezen was, omdat ik geen lid was van de vereniging. “Waarom bent u geen lid?” vroeg hij.

“Mijn moeder heeft mij dat afgeraden” antwoordde ik. Ik vertelde hem toen dat zij in Nederlands Indië een occulte leraar had, die haar afgeraden had lid te worden van een spirituele beweging om daardoor niet door het karma van die beweging gehinderd te worden in haar geestelijke ontwikkeling. Rudolf Steiner ontkende de juistheid van deze opvatting. “Bovendien heeft uw karma u reeds hier bij ons gebracht” voegde hij eraan toe. Deze opmerking was een openbaring voor me en daarom vroeg ik: “Wat zal ik dan doen?” “Gaat u dan naar de secretaris, de heer Storrer, en meldt u zich aan als lid van onze vereniging. En dan kunt u in de toekomst met ons meewerken zoals uw wens is.”

Deze woorden hadden alle problemen direct opgelost. Ik ging naar de heer Storrer om mij als lid aan te melden. Doch deze nam mij niet zomaar zonder slag of stoot op. Hij vroeg mij eerst uit. Hij vroeg mij wat ik gelezen had en of ik andere Anthroposofen kende. Ik had vrijwel alle geschreven werken van Rudolf Steiner gelezen en noemde zelfs “Von

Seelenrätsel “en “Von Menschenrätsel” (15) De heer Storrer was stom verbaasd en vroeg me waarom ik nog geen lid was. “Omdat ik niet wilde “ was mijn antwoord. “Maar wie heeft u dan naar mij toegestuurd?” vroeg hij. “Dr. Steiner” antwoordde ik. “Ja, dat is wat anders “ zei hij en schreef mij als lid in en gaf mij een voorlopige ledenkaart, omdat de definitieve ledenkaart door dr. Carl Unger ondertekend moest worden,

Met die voorlopige kaart kon ik dezelfde avond de ledenvoordracht van Rudolf Steiner horen. Na afloop ging ik regelrecht naar hem toe om hem te vragen wat ik kon doen en waar ik kon wonen. Hij verwees mij naar Carl Kemper, de beeldhouwer, die het werk aan het Goetheanum leidde en voor woonruimte zou zorgen. (16)

Nadat ik kennis had gemaakt met Carl Kemper en ik met hem afgesproken had dat ik de volgende ochtend terug zou komen voor nadere informatie, ging ik weer naar Bazel om te overnachten in het hotel. Van de voorgenomen tocht in de Alpen is niets meer gekomen. De volgende ochtend ging ik met mijn bagage opnieuw naar Dornach.

Daar werd ik door Carl Kemper vriendelijk ontvangen. Ik kreeg een onderkomen in een van de barakken die op de plaats stonden waar nu het ‘Speisehaus’ staat. Daar bleef ik de komende zomermaanden van 1921 wonen. Ik was als helper van Carl Kemper werkzaam. Ik hielp met het gutsen en uitsnijden van de vensterbogen aan de achterkant van de kleine koepel. Carl Kemper leerde mij hoe ik met de ene hand de guts in een draaiende beweging moest houden, terwijl ik er met de andere hand met een houten hamer op moest slaan; een techniek die door Rudolf Steiner was ontwikkeld.” (.....)

“In die tijd kwam Friedrich Rittelmeyer, de bekende Berlijnse dominee en latere leider van de Christengemeenschap naar Dornach. Ik had het geluk de rondleiding door het Goetheanum die Rudolf Steiner zijn gasten gaf, mee te maken. Ik herinner mij nog dat Friedrich Rittelmeyer staande voor het zuidelijke groene venster vroeg wie die eerbiedwaardige oosterse grijsaard met lange baard voorstelde. Rudolf Steiner antwoordde dat het Zarathustra was en dat boven hem Ahura Mazdao en de Amshaspands te zien waren.”(Als het kan ; Groene venster eerste Goetheanum invoegen)

Hier ontmoet Daan opnieuw een motief dat hem zijn verder leven zal begeleiden en uiteindelijk zal uitmonden in een boek over Zarathustra. Deze verbinding met het wezen van Zarathustra gaf Daan de mogelijkheid om Zarathustra als historische persoonlijkheid op levende wijze zichtbaar te maken. (Het Zarathustra boek van Daan van Bemmelen wordt nog steeds veel gelezen en is zeer bruikbaar als voorbereiding op de periode Oude culturen in de vijfde klas van de Vrijeschool.)

De reis naar Zwitserland had een geheel onverwachte wending gekregen. Het begon met het wegbrengen van zijn zuster Hermien en het voornemen van een Alpentocht en het werd tot een beleven van thuiskomst in de ontmoeting met het Goetheanum.

Hoe zocht hij nog eind 1919, we lezen in zijn dagboek uit die tijd.

"Vanuit het stille duister schouw en luister ik het toneel het liefst. Kon een mens mij zien door het donkerste, hij zou mij oordelen als een kind, dat voor de eerste maal een poppenkast mocht bijwonen; mijn ogen groot en bewonderend en mij lichaam bevend in nieuwe emotie.

Aldus beloer ik in mijn stille hoek het schouwspel der wereld...."

Nu vond hij dit toneel tijdens zijn eerste ontmoeting met het Goetheanum.

Het Eerste Goetheanum werd voor Daan in de loop van zijn leven tot zijn innerlijke tempel. Misschien komt dit het beste tot uitdrukking in een serie schilderijen die hij tijdens de

Tweede Wereldoorlog maakte over het sprookje van Goethe: “De schone lelie en de groene slang”.

Daan schildert de tempel die in het sprookje voorkomt en gebruikt daarbij de vorm van het Eerste Goetheanum. De dubbelkoepel bouw bestudeerde hij ook in haar geometrische constructie en bracht haar in samenhang van de taal die de kleurige vensters spraken. De vensters waren aan de noordzijde en zuidzijde van de grote zaal in verschillende kleuren en met verschillende voorstellingen uitgevoerd. Vanuit de diepe ervaring bij zijn eerste ontmoeting met deze kleurenzee in de binnenwereld van de grote zaal zocht hij naar de spirituele impuls die in de compositie van architectuur en vensters verborgen lag. In een latere publicatie beschrijft hij zijn eigen ervaringen met de vensters van het Eerste Goetheanum.

“ Wanneer we een anthroposofische scholingsweg gaan, komen we tot de ervaring van de afzonderlijke werking van ons denken, voelen en willen. De vormentaal van de plastiek, de schilderijen en de architectuur van het Goetheanum kan ons een grote hulp zijn voor die scholingsweg.

Als wij ook daarbij de vensters betrekken, dan zien we de scholingsweg zelf in beeld gebracht. Die vensters bestonden uit enkelvoudig gekleurd glas, dat door een etstechniek in verschillende dikten geslepen was. Daardoor viel het licht in meerder of mindere mate naar binnen. Binnen de grote zaal bestonden de vier driedelige vensters aan de Noord - en Zuidkant uit de kleuren groen, blauw, violet en roze. Dat gaf in de grote zaal een fantastisch spel van kleuren, niet alleen van de primaire maar ook van de complementaire, gekleurde schaduwen. Deze veelkeurige licht- en schaduwwerking viel over alles heen, over zuilen, stoelen en mensen. –

In het voorportaal was er dan nog een rood venster. Daar zag men het aangezicht van de in het bovenzijnlijke schouwende mens. Dr. Steiner noemde het: “das Initiations-Fenster”. Wat daar in het driedelige venster als motief is aangeduid, vindt zijn voorzetting in de tweemaal 12 vensters binnen in de zaal...

Als teken dat het rode venster de scholingsweg aanduidt, is op het linker zijvenster te zien: de mens die van de berg afdaald in de afgrond en op het rechter zijvenster: de mens, die omhoog stijgt tot het licht, na overwinning van de afgrond. In het midden is onder het schouwende mensengelaat afgebeeld: Michaël's strijd met de draak, als teken ervoor, dat deze scholingsweg een Michaëlische is”(Indien mogelijk rode venster invoegen)

Tijdens dit eerste verblijf in Dornach maakt Friedrich Rittelmeyer indruk op de jonge kunstenaar. In hetzelfde jaar geeft Rudolf Steiner een eerste cursus voor theologen. Rittelmeyer is als een, ook buiten Duitsland bekende Evangelische predikant, degene die een jaar later de Christengemeenschap met hulp van Rudolf Steiner zal stichten. Deze beweging is nu met vele kerken over de gehele wereld werkzaam.

Daan van Bemmelen is erbij wanneer Rudolf Steiner uitleg geeft aan Friedrich Rittelmeyer over een gestalte die in het groene venster aan de zuidzijde van het gebouw is afgebeeld. Rudolf Steiner zegt tijdens deze rondleiding dat het Zarathustra is die hier in het groene glas is gegraveerd.

Het thema van Zarathustra zal Daan van Bemmelen niet meer loslaten en resulteerde zoals gezegd, in het veelgelezen boek over Zarathustra, profeet van Christus, dat zowel in het Duits als het Nederlands en ook in het Engels verscheen.

“Onder de grote leiders van de mensheid moet men Zarathustra rekenen. Hij heeft de grondslag gelegd voor de godsdienst der Perzen. Deze zijn in de zesde eeuw voor Christus in het licht van de geschiedenis getreden, toen Cyrus een wereldrijk veroverde. Na de inname van Babylon in 539 v. Chr. schonk hij de gevangenen Joden de vrijheid en gaf hun de opdracht in Jeruzalem de tempel voor God weer op te bouwen.”(21)

In deze aanvang van het eerste hoofdstuk van het boek over Zarathustra wordt meteen een samenhang gelegd tussen de spirituele impuls van Zarathustra en de opdracht tot een hernieuwde tempelbouw aan de Joden door koning Cyrus.

5

In Friedrich Rittelmeyer ontmoet Daan een mens die nauw verbonden is met de ontwikkeling van het christendom en daarbij het contact met Rudolf Steiner niet schuwt, maar juist vruchtbaar voor het eigen streven maakt.

Daan vertelde nog hoe hij door Rudolf Steiner gevraagd werd om de zware bagage van Friedrich Rittelmeyer en zijn vrouw naar het station te dragen. Daan zocht de ontmoeting met deze bijzondere mens. Rudolf Steiner speelde daar op bijzondere wijze direct op in. (

Na deze ervaringen in Dornach vond Daan van Bemmelen een blijvende toegang tot de Anthroposofie. De kunstimpuls had hij door zijn beleving en werk aan het Eerste Goetheanum diep in zich opgenomen.